

Johann Elek próbeső

PRÓBACSENDŐRÖK TANKÖNYVE

6. FÜZET

Magyar történelem

HIVATALOS KIADÁS
BUDAPEST, 1941

Prabados (Spisak) Antal. csö.

MAGYAR TÖRTÉNELEM

A magyarok eredete és őshazája. Vándorlásuk.

Nemzetünk származásáról hiteles feljegyzések nem maradtak. Ha őseink eredetét kutatjuk, utunk messze-messze napkelet felé, Ázsiába vezet. Innen származtak őseink, akik turáni népek voltak és a finn-ugor törzshöz tartoztak.

Őseink minden valószínűség szerint a Közép-Volga és mellékfolyói mentén, a finn-ugor népek kötelékében, velük teljes nyelv-közösségben éltek.

Krisztus születése előtt körülbelül 1000 évvel a finn-ugor népcsalád kettészakadt, a finnek itt maradtak Európában, míg az ugor ág tagjai a magyarokkal átkeltek az Ural hegységen és Ázsia északnyugati részén elterülő folyók mentén települtek le.

Kr. e. pár száz évvel a magyarságot a szomszédságában lakó ugor nevű török törzs igázta le. A két nép összeházasodás folytán lassan összeolvadt. Ennek következtében az eredeti finn-ugor nép természete és életmódja megváltozott, a csendes halász-vadász nép vitéz lovas és katonanéppé alakult át.

—Kr. u. kb. 500 évvel a magyar-ugor néptörzseket a Közép-Ázsiából előretörő avarok kiszorították ebből az őshazából. A magyarok a nyomásnak engedve, elszakadtak ugor rokonaiktól és a Káspi-tó vidékére költöztek. A magyarság kb. Kr. u. 800-ig élt e hazában. Mielőtt a magyarok ezt a földet elhagyták, egy részük kivált és visszatért a volgamelléki őshazába.

A magyarok többi része a Fekete-tengertől északra a Don és Dnyeper között elterülő vidékre költözött, melyet vezérükről, Levédéről, Levédiának neveztek. Itt őseink még laza törzsszervezetben éltek egy-egy törzsfő vezetése alatt. Ez biráskodott felettük és vezette harcba őket. Őseink nomád életet éltek, sátrak alatt laktak, halászáttal és vadászattal foglalkoztak, de mesterei voltak a hadviselésnek is, mert lakóhelyüket és legelőjüket a szomszéd vad népek ellen gyakran fegyverrel kellett megvédelmezniök.

Különösen a vitéz besenyők háborgatták őseinket, akik a folytonos zaklatások miatt felkerekedtek és tovább vándoroltak a Bug—Dnyeszter—Pruth és Szereth folyók között elterülő síkságra, melyet Etelköznek (Vízköznek) neveztek. Ez a terület nem volt alkalmas állandó letelepülésre, mert minden oldalról ellenséges népek vették körül: keleten a besenyők, északon a szlávok, délen a bolgárok.

A magyarok 895-ben Bölc Leó görög császár segítségére siettek, aki harcban állt a bolgárokkal. Emiatt, midőn egy más alkalommal elkalandoztak, a bolgárok megtámadták az otthonmaradottakat és nagy pusztítást végeztek. *IV. Károly utolsó.*

Hunor és Magyar mondája.

*„Ott a szarvas mint a pára
— Kőd előtt, kőd után.”*

Amit a történetíró nem tud bizonyítani — őseink eredetét —, azt a néphagyomány mondával pótolja. Ilyen monda a csodaszarvas gyönyörű regéje.

Elt Ázsiában egy hatalmas király, kit Ménrótnak (Nimródnak) hívtak, ennek két daliás fia volt: Hunor és Magyar. Ezek egy alkalommal vadászni mentek. Cserkészés közben a két királyfi gyönyörű szarvaspárt pillantott meg. A hímest csakhamar sikerült elejteniök, a gím azonban elmenekült s hol eltűnve, hol előbukkanva csalogatta mind beljebb a vadászokat. Hosszú barangolásaikban eljutottak a Meotisz-tóhoz, ahol a szarvas — kőd előtt, kőd után — eltűnt előlük.

Itt a két királyfi megpihent, majd kíséretükkel útrakeltek hazafelé. Vadászás közben egyszerre csak víg dalolás és kacagás ütötte meg a fülüket. A hangok irányába siettek. Gyönyörű ligetben száz meg száz, tündérszép leány táncolt és énekelt. Köztük volt a két legszebb, az alán király gyönyörű leányai, akik iránt a királyfiak szerelemre gyulladtak s rabul ejtették, majd feleségül vették őket. Hunor utódaiból keletkezett a hun, míg Magyar utódaiból a dicső magyar nemzet. Így szól a szép rege.

Árpád fejedelemmé választása.

*„Itt küzdiének honért a hős
Árpádnak hadai...”*

A magyarok Etelközben elhatározták, hogy közös fejedelmet választanak, mert rájöttek arra, hogy vereségeiket annak köszönhetik, hogy hiányzik náluk az egységes vezetés. Az ősmagyarság hét törzsből állott, melyek mindegyikének külön vezére volt. Ezek voltak: Almos, Előd, Ond, Kund, Tas, Huba és Töhötöm.

Választásuk először az ősz Almos vezérre esett, aki azonban öregsége miatt maga helyett fiát, Árpádot ajánlotta. A vezérek Almos ajánlatát el is fogadták, mert Árpád még apján is túltett vitézség és bölcsesség dolgában.

Árpádot ősi szokás szerint pajzsukra emelték és nagy lelkesedéssel kiáltották ki fejedelemmé. Utána pedig, hogy fogadalmukat megpecsételjék, megkötötték a vérszerződést. Ez a szertartás abból állott, hogy mindegyik vezér eret vágott a karján és vérüket közös edénybe csurgatták. Mind a hét vezér ivott belőle, ezeket a szavakat mondva: „Így ontassék ki vére annak, ki esküjét fejedelme és hazája iránt megszegi”. Ugyanakkor fogadalmat tettek, hogy ezután egyesült erővel támogatják a közös vezért, megfogadván, hogy ezután mindig Árpád törzséből választják a fejedelmet és amit közös erővel szereznek, abból mindannyian igazságos és egyenlő részt fognak kapni.

A vérszerződés az eddig laza törzsszövetségben élő magyarságot egységes nemzetté kovácsolta. A törzsszervezet azonban nem szűnt meg teljesen, mert Árpád csak háborúban volt korlátlan ura nemzetének, míg békében az egyes törzsek ügyeit a törzsfők intézték. Az egész nemzetet érintő ügyeket a nemzetgyűlés intézte. A nemzetgyűlés választotta a fejedelmet, itt döntöttek a háború és béke sorsáról. A nemzetgyűlésnek minden szabad magyar tagja volt, tehát az országos ügyek intézésébe mindenki beleszólhatott.

Társadalmi szervezkedésük alapja a család volt. Egynejlőségben éltek. A vőlegény az eladó lányt megvette atyjától, majd lovára kapta és hazavitte, de sokszor el is rabolta. Családi életük a kölcsönös megértésen és szigorú erkölcsökön nyugodott.

A családokat a közös vérségi kötelékek nemzetségekké kovácsolták össze. A nemzetségek tagjai földközösségben éltek, a

fegyver, ruha, sátor és fényűzési tárgyak azonban magántulajdonban maradtak.

A nemzetségek törzsekben egyesültek egy-egy törzsfő vezetésével. A törzsek egymástól függetlenül éltek, csak háborúban egyesültek egymással. Ilyenkor közös vezért választottak.

Őseink pogányok voltak, tisztelték az eget, a földet, a levegőt és a vizet, de csak egy, láthatatlan Istent imádtak, akit „Hadúrnak“, a magyarok Istenének hívtak és akinek a tiszteletére fehér lovat áldoztak. Az áldozatot forrásnál, kőoltáron mutatták be. Hittek a túlvilági életben. A halottakat a nagy útra élelemmel, ruházattal látták el. Velük temették el lovaikat és ékszereiket. A halott szellemének kiengesztelésére halotti lakomát (tort) rendeztek.

Őseink vitéz, támadó szellemű lovas katonák voltak, védekezéshez csak végső szükségben folyamodtak. Fegyverük az íj nyíllal, a parittyá, görbe kard, fokos és a kopja volt. A bőrpáncélt, sisakot és pajzsot csak másodrangú fegyvernek tekintették. Harcmódorukat az óvatosság és leleményesség jellemzi. Először messziről zúditott nyílzáporral igyekeztek megzavarni az ellenség tömött harcsorait, majd amikor ott már teljes volt a zűrzavar, „huj-huj!“ esatakiáltással rohantak az ellenségre és fokossal, karddal közelharcot vívtak. Utána következett az üldözés és az ellenség teljes megsemmisítése. Ha az ellenség náluknál erősebbnek bizonyult, színlelt visszavonulással törbe csalták és hirtelen támadásba csaptak. Fegyelméletességük és gyorsaságuk meglepte ellenségeiket és a nyugati népek kezdetben szinte tehetetlenül állottak e harcmóddorral szemben.

⊕ A honfoglalás.

„Őseinket felhozád
Kárpát szent bérceire.“

4) Árpád és vezérei a bolgárok etelközi pusztítása után elhatározták, hogy új hazát keresnek, elfoglalják Attila hun király örökségét, melyről annyi sok szépet és jót hallottak. Kb. 896-ban népükkel együtt megindultak tehát új hazájuknak a felkeresésére. Nyugat felé haladva, csakhamar a Kárpátok lejtői elé értek. Itt a vereckei szoroson át bejöttek és Munkácsig jutottak. Itt pihentek meg először, melynek nevét is ők adták, hiszen annyi sok fáradsággal és küzdelemmel jutottak idáig.

901

Hazánk földjén a honfoglalás idején nem lakott egységes vezetés alatt élő nép. Ez megkönnyítette a zárt tömegben felvonuló őseink honfoglalását, úgy, hogy az ország legnagyobb része aránylag rövid idő alatt és nagyobb harcok nélkül kezükbe került. Hazánk területén akkor idegen népek laktak, de az ország nagy része, különösen a Felvidék, lakatlan erdőség volt. A felvidék síkságain szlávok laktak, akiknek Szvatopluk volt a fejedelmük. Szvatopluk halála idejére esett a magyarok megsemmisítő támadása, fia összeveszték atyjuk örökségén, így a cseh-morva birodalom megsemmisült. A szlávok legnagyobb részben beolvadtak a magyarságba, a Felvidék mai szlovák lakosai jóval később szivárogtak be Morva- és Csehországból.

Az Alföld nagy területei mocsarasak, ingoványosak voltak. Itt bolgárok éltek, akiknek Zalán volt a vezérük. Erdélyben a kazárok laktak, ahol Mén-Maróth kazár fejedelem uralkodott. A dunántúli rész pedig a Frank Birodalomhoz tartozott, ahol legnagyobb részben németek laktak. Őseinknek ezeket a népeket kellett legyőzni, hogy a gyönyörű ország a kezükbe kerüljön. Árpád most mutatta meg, hogy a magyarság jól választotta meg vezérét. Bölcsesége és vitézsége meghozta az eredményt.

A honfoglalás idejéből maradt fenn a fehér ló mondája. Eszerint Árpád legszámottevőbb ellenfele Szvatopluk morva fejedelem volt. Árpád Kusidot, Kund fiát elküldötte Szvatoplukhoz követtségbe. Aranyos nyereggel és fékkel felszerelt gyönyörű fehér lovat küldött Szvatopluknak, de cserébe földet, vizet és fűvet kért, hogy lássa, olyan édes-e itt a fű és jó-e a víz, mint az elhagyott hazában volt?

Szvatopluk azt hitte, hogy a magyarok jobbagyokként a földet jönnek megmunkálni, azért a követ kívánságát teljesítette s az a kívánt fűvel, földdel és vízzel visszatért övéihez. A magyarok a követ által hozottakkal meg voltak elégedve, ezért Árpád a hét vezérrel bejött az országba és felszólította Szvatoplukot, hogy takarodjon az országból, mert az örökségi jogon az övé, de különben is megvette az aranyos nyereggel és fékkel felszerelt fehér lóért. A fejedelem azt felelte a követnek: — „A lovat bunkóval agyonüttem, a féket a fűbe dobátom, az aranyos nyeret a Dunába vettettem!“ — Mire a követ így válaszolt: — „Ha a lovat agyonütted, az ő kutyaíának adsz eledelt, ha a féket a fűbe dobátod, kaszálás közben az ő emberei találják meg, ha pedig a nyeret a Dunába vetteted, az ő halászhai fogják ki, tehát a föld, fű és a víz az övé!“

Szvatopluk összegyűjtötte hadait és a magyarok ellen vonult. A felső Duna tájékán csaptak össze. A csata a magyarok fényes győzelmével végződött, Szvatopluk pedig menekülés közben a Dunába fulladt.

Zalán bolgár fejedelem sem nézte tétlenül a magyarok terjeszkedését, ezért hadat gyűjtött és a magyarok ellen vonult. A Duna-Tisza közén, Alpár mezején csapott össze a két sereg. A magyarok régi harcmodoruk szerint először visszavonulást színeltek, majd amikor a bolgárok már biztosak voltak győzelmükben, a magyar sereg visszafordult és a meglepett bolgárok fölött nagy győzelmet aratott úgy, hogy Zalánnak is futva kellett elhagyni a csatateret. Zalán veresége után a Duna-Tisza köze is magyar kézre került.

Árpád hadai ezután a Dunántúlt foglalták el, majd meghódították Maróth kazár fejedelem országát is. Maróthot nem fegyverrel győzték le, mert ez a vérontást kerülve azt üzenté Árpádnak, hogy feleségül adja hozzá a leányát, csak haláláig hagyja őt uralkodni. Árpád teljesítette Maróth kérését, Erdély is magyar kézre került. Itt Attila hunjainak leszármazottjai, a székelyek, már a honfoglalás kezdetén a magyarokhoz csatlakoztak.

Ezzel a honfoglalás nagy munkája 900 körül befejeződött. A hagyomány szerint Árpád Pusztaszeren országgyűlést hívott össze, ahol bölcs és igazságos törvényeket hozott, melyek országunk további fejlődését biztosították. Szétosztotta a földet a törzsek között, maga az ország szívében a Duna mellett telepedett le. Kedvenc tartózkodási helye a Csepel sziget volt. Nagy művének befejezése után itt élt 907-ben bekövetkezett haláláig. Halálát az egész nemzet megsiratta s míg e nemzet él, Árpád emléke nem hal meg soha.

Árpád a hosszú vándorlás után a sok harctól megfogyatkozott, mintegy 300.000 lelket számláló magyarságnak állandó hazát szerzett, ahol nemzetünk megkezdte történelmi hivatását, a nyugati népek védelmezését a keletről betörő barbár népek ellen. A honfoglalás legnagyobb jelentősége az, hogy a magyarság ékalakban benyomulva a szláv népek közé, elválasztotta azokat és megakadályozta ezzel azt, hogy egységes hatalmas néppé egyesülve veszedelmesekké váljanak Európa többi népeire.

A kalandozások kora.

„A magyarok nyíltától
ments meg Uram minket!”

5 Árpád után fia, Zoltán lett a fejedelem, aki azonnal megmutatta a magyarok félelmetes erejét. Lehel, Bulcsu és Botond vezérével Pozsony mellett tönkrevverte a bajor sereget, amelynek színéje a vezérrel együtt a harcmezőn maradt. A magyarok a sikertől vérszemet kaptak és betörték Németországba, ahol a német törzseket egymásután hódolatra kényszerítették és adófizetőjükké tették. Portyázásaikat úgyszólván évenként megismételték s mindig nagy és gazdag zsákmánnyal tértek haza.

Őseink Olaszországot is végigportyázták és az ellenük küldött sereget szétverve gyors lovaikon végigseparték az olasz síkságot, az Alpesek és Appenninek határáig. Olaszországból rengeteg kincssel tértek haza. E kalandozásaik során a külföld megismerte a magyarok harciasságát és vitézségét. Félték és rettegtek tőlük és imáikban is csak így emlékeztek meg róluk: „A magyarok nyíltától ments meg Uram minket!”

A keresztény külföld végül is megúnva a magyarok örökös betöréseit, összefogott ellenünk. Lajos, a keleti frank birodalom királya, a szomszédos sváb és bajor törzseket összegyűjtve, megtámadta a betörő magyar sereget, azonban vereséget szenvedett (910.). Egy későbbi portyázásuk alkalmával Henrik, a szászok királya, egy előkelő magyar foglyot ejtett, akit csak olyan feltétellel bocsátott szabadon, ha a magyarok békét kötnek vele és kilenc évig nem háborgatják országát. Ennek fejében jelentékeny évi adót fizetett. Henrik a pihenőt igen jól kihasználta, katonaságát a magyarok harcmodora ellen kiképezte, várakat építtetett és amikor a kilenc év letelt, megtagadta a további adófizetést.

A magyarok 933-ban két csapatban betörték Németországba és Merseburgnál ütköztek meg Henrik seregével. Henrik nagyszámú nehéz lovasságával legyőzte a magyarokat.

A merseburgi veszített csata sem vette el a magyarok kedvét a kalandozásoktól és 955-ben ismét nagy sereggel törtek be Németországba. A Lech folyó mellett, Augsburgnál folyt le a csata, mely a németek győzelmével végződött. A magyar sereg vezéreit: Lehelt, Bulcsut és Surt, Ottó német király kivégeztette. A szerencsétlen ütközetből csak hét magyar került haza élve. Ezeket a büszke

nemzet örökös szolgasorsra kárhoztatta, gyászmagyaroknak nevezve őket azért, mert a halál helyett a szégyent választották.

Lehel haláláról egy monda maradt fenn. Mikor a vesztőhelyre kísérték, a német császár megkérdezte tőle, mi az utolsó kívánsága. Lehel arra kérte a császárt, adják oda neki kedves kürtjét, hogy utoljára belefújhasson. Mikor a hatalmas kürtöt a kezébe kapta, úgy vágta vele fejbe Konrád német herceget, hogy az menten szörnyethalt. Ezt kiáltotta Lehel: — „Elöttem mégy a másvilágra, hogy ott szolgám lehess!” — Őseink hite szerint ugyanis a harcban megöltek a másvilágon szolgálók lesznek. A híres kürtöt Jászberényben ma is őrzik.

Az augsburgi gyászos ütközet után belátták őseink, hogy ha rablókalandozásaikat tovább is folytatják, Európa keresztény népei összemorzsolják őket s a hunok és avarok sorsára jutnak. Voltak ugyan még ezentúl is kalandozások, de mind ritkábban. Ilyen volt Botond magyar vezér kalandja, aki buzogányával beverte a konstantinápolyi érckaput. A monda szerint hatéves gyermek át-bújhatott a résen. Utána párviadalban megölte a dölyfös görög óriást, majd seregével Görögországon végigszárgulda, baj nélkül hazatért. *német, orosz, olasz, román, francia, angol, spanyol a magyarok.*

Szent István. (997—1038.) A kereszténység felvétele.

A királyi hatalom megerősödése.

Zoltánt a fejedelmi széken halála után fia, Taksony követte. Uralkodásuk alatt a kalandozások nagyon megfogyaszották a magyarságot. A megváltozott viszonyok arra intették a nemzetet, hogy hatalmas szomszédjaikkal békében kell élniök, ha nem akarnak hamarosan elpusztulni. Ezt Taksony fejedelem fia és utóda, Géza fejedelem meg is valósította és a kalandozásoknak véget vetett. Ottó német császárral békét kötött s az országba keresztény papokat hivatott be, akik a népet a keresztény hitre kezdték téríteni. Géza fejedelem maga is áttért a keresztény hitre és fiát Vajkot, aki a kereszttségben az István nevet kapta, megkeresztelte.

Géza utóda, István belátta, hogy keresztény országok között Magyarország pogány nem maradhat. Ezért trónralépése után nagy lelki buzgósággal karolta fel a térítés munkáját. Feleségül vette a szomszédos bajor herceg leányát Gizellát, akivel sok német lovag

és pap költözött az országba, akik Istvánnak és az új állami rendnek támaszai lettek. István erőskezű, parancsolni és kormányozni tudó uralkodó volt. Érsekséget és kilenc püspökséget alapított, templomokat, iskolákat építtetett. Bölcs és igazságos törvényeket hozott. Németországból kézműveseket hozatott be, akik a népet megtanították a kézimunkákra és a különféle iparágakra.

Szent István a kereszténység befogadásával a nyugati országok intézményeiből is sokmindent átvett. A magyar előkelőségek közül azonban többen úgy vélték, hogy az újítások túlságosan megnövelik István hatalmát az ő rovásukra. Ezek nyílt felkelésben törtek ki, azonban István a beköltözött német lovagokkal Koppány somogyi főúr lázadását leverte, majd később hasonló sors érte az erdélyi Gyulát is.

István intézkedéseinek erejét és maradandóságát növelni akarta, ezért elhatározta, hogy megszerzi ehhez a pápa szentesítését. Asztrik püspököt elküldte Rómába, hogy a pápa Magyarországot is fogadja be a többi keresztény országok közé és küldjön neki királyi koronát.

II. Szilveszter pápa örömmel értesült a magyarok megtéréséről. Fényes küldöttséggel elküldötte az aranykoronát és a kettős keresztet. A kettős kereszt István apostoli ténykedését jelképezte és összes királyaink apostoli címét vonta maga után. István ezzel a koronával 1001-ben Esztergomban királlyá koronáztatta magát. A magyar szent korona azóta az ország legféltettebb kincse, állami létünk legfontosabb jelképe. Magyar királynak csak azt ismeri el a nemzet, akit törvényes módon a szent koronával megkoronáznak.

Ezután már senki sem akadályozhatta meg Istvánt királyságának felépítésében. A nyugati uralkodók példájára ő is udvari és országos méltóságokat szervezett, ezeket előkelő magyarokkal tölthette be, akik segítőtársai voltak a kormányzásban.

A vármegye-rendszer megalkotása volt István egyik legjelentősebb intézkedése. A megyék élén a királyi tisztviselők, az ispánok állottak, akik pörös ügyekben ítéleztek, a király parancsára a várkatonasággal hadba szállottak és beszédtek az adót. István nemcsak mint országépítő, hanem mint hadvezér is kitűnt. Keleten a besenyők, északon a lengyelek, nyugaton pedig a római-német császár támadásait verte vissza. 1038-ban halt meg népének igaz fájdalmára. Székesfehérváron temették el. Az egyház Imre fiával együtt a szentek közé avatta. Jobbkeze, mely annyi jót tett és oly sok könnyet apasztott el, ma is ép és a többi szent ereklyével

a budai királyi palota kápolnájában őrzik. Szent István napján, augusztus 20-án, a nemzet fényes körmenettel hódol emlékének.

Szent István a keresztény magyar nemzet megszervezője és a magyar királyság megalapítója. Ő illesztette be nemzetünket az európai keresztény népközösségbe s ezzel az alkotó munka útjára terelte a magyarságot.

Szent László. (1077—1095.)

*„Mint veré meg a kunok bős táborát
Tévén Isten által egy és más csodát.”*

I. Béla királyunk fiának, Lászlónak a trónraléptét a nemzet lelkesedéssel fogadta. László a hozzáfűzött reményeknek meg is felelt, mert minden erejét népének boldogulására és a keresztény hit megszilárdítására fordította. Szigorú törvényeket hozott, különösen büntette a tolvajokat, gyilkosokat és istenkáromlókat. Vitéz és bölcs uralkodó lévén, oly nagy lett a tekintélye, hogy idegen uralkodók is szívesen keresték barátságát. Áldásos munkáját azonban megzavarta Salamon összeesküvése, aki nem tudott bele nyugodni koronájának elvesztésébe. Salamon I. Endre királyunk fia volt és Béla váratlan halála után került a trónra, azonban nem sokáig uralkodott, mert álnok természete miatt összeveszett Béla fiaival, Gézával, Lászlóval és Lamberttel. Harcra került köztük a sor, Salamon teljes vereséget szenvedett és elmenekült Németországba. Így került a trónra Géza, majd rövid uralkodása után László.

Salamon Németországból visszatért és mindenáron vissza akarta szerezni elvesztett trónját. László talán át is adta volna neki a hatalmat, de a magyar nép oly nagy szeretettel ragaszkodott hozzá, hogy ezt nem tehette meg. Végül is László Salamont örökös pártoskodása miatt Visegrád várába záratta. „Salamon tornya” ma is megvan.

László később visszaadta Salamon szabadságát, aki a kunokhoz menekült és behívta őket Magyarországra. László azonban a kunokat a Nyírségben, majd az Al-Dunánál leverte.

László megszabadulva Salamon zaklatásaitól, folytatta nemzeteinek naggyátételét. Horvátországban ebben az időben Zvoimir fejedelem uralkodott, akinek László nővére volt a felesége. Zvoimir halála után lázadás tört ki, de a lázadást László leverte és Horvátországot hazánkhoz csatolta (1091-ben.)

László még jóformán le sem verte a horvát lázadást, hírét vette, hogy a kunok nagy sereggel ismét betörték. Gyorsan a kunok ellen fordult, akiket a Temes folyónál ért utól. A csatában a kunok seregét szétverte és nagyrészüket foglyul ejtette és letelepítette. A kunok később ismét betörték, de László ezt a sereget is megverte, sőt Akost, a kun vezért is leszúrta párviadalban.

Lászlóról sok legenda maradt. Egyszer a tordai hegy alján egyedül lovagolt. Egy portyázó kun csapat észrevette. László látta, hogy elveszett, mert előtte a nagy hegy és mögötte az üldözők. Istennek ajánlotta lelkét, amikor egyszer csak nagy robajjal kétfelé vált a föld és hatalmas mélység tátongott közte és üldözői között. Ez a tordai hasadék.

Szent László tekintélye a pápa és a nyugati államok előtt is nagy volt. Méltó vezére lehetett volna a Szentföld visszafoglalására induló kereszteshadaknak, de 1095-ben meghalt. Nagyváradon temették el az általa alapított székesegyházban. Mély vallásosságáért és érdemeiért az egyház később a szentek közé avatta.

Szent László a keresztény magyar király eszményképe volt. Szigorú és céltudatos intézkedéseivel megerősítette és nemzetivé tette a kereszténységet és hazánkat nagyhatalmi rangra emelte. Hazánk területét hódításaival növelte, bölcs törvényeivel és igazságosságával pedig biztosította az ország nyugalomát és fejlődését.

II. Endre és az aranybulla. (1205—1235.)

III. Béla királyunknak két fia volt: Imre és Endre. Imrére hagyta a koronát, Endrének pedig sok kincset hagyott, hogy váltsa be az ő fogadalmát, vezessen hadat a Szentföldre. Endre herceg azonban nagyraavagyó feleségének, Merániai Gertrúdnak az ösztönzésére a trón megszerzésére törekedett és többször fellázadt bátyja ellen. Imre végre is elfogatta lázongó öccsét. A hagyomány szerint a király fegyvertelenül ment át öccsének a Dráva partján táborozó seregéhez és maga vezette át Endrét a táborába. Imre királyunk nemsokkal ezután, 1204-ben meghalt. Halála előtt még keresztül-vitte, hogy 3 éves fiát életében megkoronázzák és utódjának elismerjék.

Endre, mint az ország kormányzója, nagy pompával hozatta haza Gertrúdot Németországból, ahova Gertrúd Endre elfogatásakor menekült. Endre, felesége tanácsára, Imre fiát, III. Lászlót anyjá-

val együtt Ausztriába száműzte, ahol a gyermekkirály csakhamar meghalt. Endre így a sóvárgott királyi hatalom birtokába jutott.

II. Endre a trónon is az maradt, aki volt: gyenge, megbízhatatlan és pazarló. A gyenge király, hogy híveket szerezzen magának és egyes főurak szolgálatait megjutalmazza, a királyi birtokokat egyre-másra elajándékozta. Ezek a főurak azután hatalmaskodni kezdtek. Fokozta az elégedetlenséget Gertrúd királyné, kinek az udvara tele volt idegenekkel. Az elégedetlenség emiatt az országban nőttön-nőtt. Midőn Endre egyízben Halics ellen viselt hadjáratot, a hamu alatt lappangó tűz lángralobbant. Felkelés tört ki és Gertrúd királynét több hívével együtt megölték. Endrét még ez a borzasztó lecke sem térítette jobb belátásra. Pazarlásait tovább folytatta és az országban elharapódzott törvényteleniségekkel mit sem törődött. 1217-ben kereszteshadjáratra vállalkozott. Pénze nem volt, ezért egyházi kincseket zálogosított el, seregének a tengeren való elszállítása fejében pedig Velence javára lemondott Zára dalmáciai városunkról. A Szentföldön egy csatában meg is verte a pogányokat, de Jeruzsálemet nem tudta visszafoglalni. Hazajövelekor az országot még nagyobb nyomorúságban találta, de semmit sem tett e türhetetlen helyzet megváltoztatására.

Endre derék fia, Béla herceg, látva atyjának nemtörődömségét és tékozló pazarlását, a nemesség segítségével rábírta Endrét, hogy e türhetetlen állapotnak vessen véget és a nemesség szabad jogait biztosítsa. Endre ezt meg is ígérte és kiadta a híres szabadságlevelét, melyet a róla lecsüngő aranypecsétről aranybullának neveztek.

Az aranybulla, mely alkotmányunknak alapja lett, 31 pontban meghatározza a királynak, nemességnek és a népnek jogait és kötelességét. Sarkalatosabb pontjai a következők:

A király köteles minden évben Székesfehérvárott országgyűlést egybehívni, ahol minden nemes ember megjelenhetik és bajaira a királytól orvoslást kérhet. Nemes ember adót nem fizet, vagyonát rokonai öröklék s ha ilyen nincs, vagyona a királyra száll. Ha a király az ország határán kívül visel háborút, a nemes ember csak a király költségén köteles vele menni, ha azonban ellenség tör a hazára, minden nemes köteles fegyverével és vérével védeni hazáját. A király által könnyelműen elajándékozott birtokok ismét visszaszállnak a királyra. A jobbágyoktól a dézsmán kívül más adót szedni nem szabad.

Az aranybulla 31. pontja felhatalmazza az ország nemességét,

hogy ha a király mindezeket nem tartja be, akkor a nemesség felségsértés bűne nélkül fegyverrel is ellenállhasson.

II. Endrét élete alkonyán az az öröm érte, hogy leányát, Erzsébetet szentté avatták. A királyleány egyike volt azoknak a magyar nőknek, akik önfeláldozó életükkel, szívjóságukkal és kegyességükkel emlékezetessé tették nevüket.

† IV. Béla és a tatárjárás. (1235—1270.)

IV. Béla súlyos gondok között vette át a trónt, melynek nem volt sem tekintélye, sem hatalma. A királyi hatalom növelése érdekében a főnemeseiktől visszavette a jogtalanul szerzett birtokokat. Rendbehozta az ország zilált pénzügyi viszonyait. Néhány év kitartó és céltudatos munkájával sikerült rendet teremtenie az országban.

Uralkodása idejére esik nemzetünk legnagyobb csapása, a tatárjárás. Keletről óriási vad horda, a mongolok (tatárok) indultak meg és maguk előtt mindent letiporva, hazánkba készültek. A veszedelem hírére Kuthen kun fejedelem csapatai hozták, akik a tatárok elől hazánkba menekültek. Béla király jószívvel fogadta a kunokat és a Duna—Tisza közén telepítette le őket. A tatár had eközben betört az országba, mire Béla király körülhordoztatta a véres kardot, amely háborút jelentett.

A pártviszály és széthúzás miatt a csapatok csak lassan kezdtek gyülekezni és a késelelemhez még egy veszély járult. A tatárok előhadából sikerült egy katonát elfogni, aki véletlenül kun volt. A nép ezt meghallva, a kunokat mind árulóknak gondolta és Kuthen fejedelmet családjával együtt kiirtotta. A kunok a magyarok e tettén felháborodva, szörnyű pusztítások között kivonultak az országból és Bulgáriába vándoroltak. A királyt ez a kivonulás jelentékeny katonai erőtől fosztotta meg.

A király Mohi pusztánál, a Sajó mellett állította fel seregét. A Sajó túlsó partján állt Batu khán hatalmas serege. A támadást a tatárok kezdték, akik gázlót találva, a magyar sereget hátbatámadták. Hiába volt a magyar sereg hősie védekezése, a túlerejű tatár had nyilainak záporával borította el a magyar sereget és teljesen szétverte. (1241-ben.)

A királyt csak vitézei mentették meg, akikkel Frigyes osztrák herceghez menekült. Frigyes azonban Bélát mindenéből kifosztotta

és csak három vármegyéjének átengedése árán bocsátotta szabadon. IV. Béla Dalmáciában, Trau várában talált menedéket.

A tatárok a szigorú télben Kelenföldnél átkeltek a Dunán és nemsokára Dunántúllal együtt az egész ország a hatalmukba került. Az országot feldúlták, a lakosokat leöldösték, a városokat, falvakat felgyújtották. Aki menekülni tudott, erdőségekbe, barlangokba húzódott. Batu khán mindenáron el akarta fogni a királyt és már Trau várának ostromára készült, mikor hírül vette, hogy Ogotáj, a mongolok fejedelme, meghalt. Mivel Batu is bele akart szólni az örökösödés kérdésébe, hadaival kivonult az országból.

IV. Béla visszatért az országba. Leírhatatlan pusztulást és nyomort talált. Az utakon eltemetetlen holttetek heverték, melyeken a keselyük és farkasok lakmároztak. Életnek semmi nyoma nem volt és a lakosság csak félve mert előbújni rejtekhelyéről. A király lelkét a nagy csapás nem törte meg, hanem vaskézrel fogott hozzá az ország helyreállításához. Külföldről vágómarhákat, igavonó barmokat, vetőmagvakat hozatott be, a kipusztult vidékekre pedig kunokat és más népeket telepített le. Az elpusztult falvakat és városokat felépíttette és védelmükre várakat építtetett. Fáradozásának meg is volt az eredménye. Az országot ismét erőssé és hatalmassá tette. Alnok szomszédjával, Frigyessel is leszámolt, a csatában Frigyes is elesett, Béla pedig az elrabolt három vármegyét (Moson, Sopron és Vas) visszacsatolta az országhoz.

IV. Béla ezután még 25 évig uralkodott. 1270-ben halt meg. Nemzete a legnagyobb hálával gondol reá és méltán nevezi „második honalapítónak“. Visszaállította a királyi tekintélyt és hatalmat. Szembeszállt az egész Európát veszélyeztető tatárhordákkal, de külföldi segítség híján a magyarság elvérzett. A tatárdúlás után újjászervezte az országot és kiépítette védelmét.

* IV. László. (1272—1290.) A Habsburgok uralmának megalapozása.

IV. László idejében Németországban állandó pártviszályok voltak. A német főurak végül is fejedelmüké választották a vitéz Habsburgi Rudolf grófot. Rudolf hatalmával csak a cseh király dacolt.

Mindketten segítségül hívták a magyarok királyát, IV. Lászlót.

aki Habsburgi Rudolffhoz hajlott és 60.000 főnyi seregével segítségére sietett. A Morvamezőn találkozott a két sereg és a csata a magyarok fényes győzelmével végződött. Ottokár maga is elesett a csatában. (1278.)

Ezzel a győzelemmel megszabadult hazánk a csehek hódítási törekvéseitől, de megmenekült Habsburgi Rudolf trónja és családja is, amely később 400 évig uralkodott hazánkban.

IV. László sok jó tulajdonsággal megáldott uralkodó volt, de könnyelműségre hajlott s a kunok egy mulatozása alkalmával megölték.

Nagy Lajos. (1342—1382.)

*„Nagy volt hajdan a magyar!
Nagy volt hatalma, birtoka.
Magyar tenger vizében hűnyt le,
Észak, Kelet és Dél hulló csillaga.“*

Károly Róbert után legidősebb fiát, Lajost koronázták királlyá. Uralkodása kezdetén öccsét, Endrét, aki nápolyi király volt, rosszlelkű felesége, Johanna, orvul meggyilkoltatta. Nagy Lajos e goposzság hírére hadaival útrakelt, hogy Johannát megfenyítse. Az olasz városok önként hódoltak meg, Nápoly is kardcsapás nélkül került a birtokába. Johannának azonban sikerült elmenekülnie s Lajos csak főcinkosát, Durazzói Károly herceget büntethette meg, akit lefejeztetett. Nagy Lajos ezután Nápolyban helytartót hagyva, hadainak nagyrészével visszatért országába. Alig távozott, Johanna ismét Nápolyban termett, de Lajos ismét hadjáratot indított s egyik várost a másik után hódolásra kényszerítve, Nápolyt újra elfoglalta, de Johannának másodszer is sikerült elmenekülnie. Végzete azonban utolérte, mert ugyanolyan módon, ahogy a férjét megölette, egy rokona őt is megfojtatta.

Nagy Lajos sok hadjáratot vezetett. A büszke Velencét háromszor alázta meg. Dalmáciát visszafoglalta, majd Szerbiát és a Havas-Alföldet foglalta el. Később a lengyel trónra is meghívták, mert Kázmér lengyel király utód nélkül halt meg. Lajos a koronát el is fogadta s ezzel Magyarországot oly hatalmassá tette, amilyen sem azelőtt, sem azután nem volt. Három tenger-mosta határainkat, a Keleti-, az Adriai- és a Fekete-tenger.

Nagy királyunk az ország-érdekében bölcs törvényeket hozott, az ipart és kereskedelmet fejlesztette, templomokat és iskolákat

építtetett. Negyven évig uralkodott és a hálás utókor méltán tisztelte meg a „Nagy“ jelzővel. Országunkat hatalmassá és erőssé, népünket boldoggá tette. 1382-ben halt meg Szombathelyen. Tetemét Székesfehérváron helyezték örök nyugalomba. ✕

I. Ulászló. (1440—1444.) Hunyadi János kormányzó-sága. (1444—1452.)

1440-ben a nemzet a lengyel Jagelló-házból származó Ulászlót választotta királlyá. Nagy Lajos királyunk életében a török még csak a Balkánon állt, de Ulászló alatt már az ország déli határáig jutott. A legnehezebb időkben tűnt fel a kor legnagyobb hadvezére, a kereszténység hőse védelmezője: Hunyadi János. Vitézségével és katonai tehetségével egyszerű köznemesi sorsból küzdötte fel magát magas méltóságába. Ulászló felismerte benne a hadvezért és a hőst, aki nevelő eszményképet. Szörényi bánná, majd Nándorfehérvár kapitányává és erdélyi vajdává nevezte ki.

Hunyadi meg is felelt a beléje helyezett bizalomnak. Kitűnően megszervezett zsoldos gyalogságával a törökök ellen sietett, mert a török szultán 1442-ben Mezid béget nagy sereggel küldte Erdélybe. Hunyadi Nagyszebennél ütközött meg a törökkel. Ebben az ütközetben történt a magyar önfeláldozásnak egyik ragyogó példája. A törökök ugyanis Hunyadi erejét hamar felismerték és rájta voltak, hogy élve, vagy halva kézrekerítsék. Az isteni gondviselés azonban ezt nem engedte, mert a cselszövés fülébe jutott Kemény Simonnak, aki Hunyadival ruhát és fegyverzetet cserélt. A törökök rárohantak és túlerejükkel kicsiny csapatát legyőzték, Kemény Simon is holtan bukkott le lováról. Hunyadi aztán a győzelmükön ujjongó törököket oldalba támadta és véres kézitusával szétverte őket.

A nagyszebeni diadal után Hunyadi győzelmes hadjáratot vezetett a törökök ellen és Nisen keresztül Szófiáig nyomult, miközben négy török sereget semmisített meg. A megrémült török szultán kedvező békeajánlatot tett, melyet Hunyadi elfogadott. 1444-ben megkötötték a szegedi békét.

A törökök azután seregeik nagy részét Kisázsiába vitték. Ezt a kedvező körülményt kihasználva, a király megszegte a békét és bár ezt Hunyadi ellenezte, megtámadta a törököket a Balkánon. A két

sereg Várnánál találkozott. Hunyadi 20.000 emberével megrohanta az ötször akkora török sereget és már-már diadalmaskodott, a török had futva menekült. Ekkor váratlan esemény történt. A fiatal király, akit a harcivágy elfogott, a török táborra rohant, de lova felbukott és maga alá temette. Egy janicsár a király fejét levágta és lándzsájára tűzte. A magyar sereg látva királyának végét, menekülni kezdett. Hunyadi is csak véletlenül tudott megmenekülni. Ez 1444-ben történt.

A várnai csatavesztés után a rendek Hunyadi Jánosra bízták az ország kormányzását. A főurak ellenségesen fogadták Hunyadinak fölét emelését és megnehezítették a kormányzását. A főurak gáncsoskodása és belső bajok annyira lekötötték, hogy több évig nem is gondolhatott a törökök megtámadására.

Végre 1448-ban kicsiny sereggel az előnyomuló török elé sietett. Rigómezőnél találkozott a két sereg. A harc két nap, két éjjel tartott és Hunyadi győzelmét csak az oláh vajda árulása akadályozta meg. A török szultán azonban így is óriási veszteséget szenvedett és a csata után azt mondta: „Ilyen győzelmet csak az ellenségemnek kívánok“. A csata után Hunyadi elszakadva seregétől Brankovits szerb fejedelemhez került, aki fogságba vetette. Innen nemsokára megszabadult, de az ország állapotában nem sok öröme tellett.

V. László. (1452—1457.) A nándorfehérvári diadal. (1456.)

I. Ulászló halála után a rendek Albert fiát, a gyermek Lászlót ültették a trónra, aki még I. Ulászló trónralépése után édesanyjával III. Frigyes német-római császárhoz menekült és csak 1552-ben foglalhatta el trónját, amikor Hunyadi János kényszerítette Frigyeset, hogy a kis királyt adja ki nemzetének.

Az ingatag természetű V. László uralkodása nagy csalódást hozott a nemzetre. A fiatal király rossz befolyás alá került és Hunyadinak ellensége lett, aki elkedvetlenedett és kormányzói tisztségéről lemondott.

A törökök azonban Konstantinápoly elfoglalásával oly rémületet keltettek, hogy Hunyadi nem állhatott félre, mert az egész keresztény világ tőle várta a segítséget. II. Mohamed török szultán nagy sereggel tört hazánkra és Nándorfehérvárt vette ostrom alá,

melyet Hunyadi sógora, Szilágyi Mihály és fia, László védett. Segítette Hunyadit Kapisztrán János ferencrendi szerzetes is, aki láng-lelkű hazafi volt s gyújtó hangú beszédeire ezrével siettek a magyarok a Szűz Máriás lobogó alá. Egyesült erővel támadtak a törökökre, tönkreverték őket és felmentették Nándorfehérvárt. Az ostrom alatt a magyar önfeláldozás ragyogó példáját mutatta Dugovics Titusz. Egy török hargos a félholdas lobogót ki akarta tűzni a vár fokára. Dugovics le akarta dobni, de erejük egyforma volt, ezért a hős magyar a törököt magával rántotta a mélységbe.

Az elbizakodott szultán tehát meglakolt. Maga is megsebesült, azonkívül 40.000 halottja maradt a csatatéren és megszámlálhatatlan hadizsákmány került a győzők kezébe. (1456.)

A nagy győzelem hírére Európa örömmámorban újjongott és a pápa a győzelem emlékére elrendelte a déli harangszót. Kapisztrán Jánost később szentté avatták, a magyar hadsereg védőszentje.

Hunyadi és Kapisztrán nem sokkal élték túl fényes győzelmüket, a seregben kiütött, ragályos betegségben haltak meg.

Hunyadi azzal, hogy a törököt előnyomulásában feltartóztatta, nemcsak hazájával szemben szerzett soha el nem évülő érdemeket, hanem felbecsülhetetlen szolgálatot tett az egész kereszténységnek is. Ezért emlegették azóta hazánkat úgy, mint az európai műveltség és kereszténység védőbástyáját.

Hunyadi halála után a király a Hunyadi-család ellenségeinek befolyása alá került és bosszúból koholt vádak alapján kivégeztette a nagy Hunyadi fiát, Lászlót, míg másik fiát, Mátyást elfogatta. A köznemesség azonban forrongani kezdett, mire Mátyást is magával hurcolva, Prágába menekült. Itt érte Isten büntetése, megszegett esküjének évfordulóján megmérgezték. (1457.)

+ Mátyás király. (1458—1490.)

*„Nyögte Mátyás bús hadát,
Bécsnek büszke vára...”*

V. László halála után a köznemesség úgy érezte, hogy azt a nagy igazságtalanságot, amely a Hunyadi családot László kivégzésével érte, csak Hunyadi Mátyás trónraültetésével lehet helyrehozni. A főurak egy része eleinte megpróbált szembehelyezkedni a nemzeti akarattal, de a köznemesség Szilágyi vezetésével olyan erővel jelent meg a kemény téli idő ellenére is a királyválasztó

országgyűlésen, hogy a köznemesség akarata győzött és Mátyást 1458-ban királlyá választották.

Mátyás akkor Podjebrád cseh király fogságában volt, ahonnan 60.000 aranyért kiváltották és fényes követséggel hazahozták Budára. Az alig 18 esztendőes Mátyásnak sok bajjal és gonddal kellett megküzdenie, amíg az ország igazi urának mondhatta magát. Az elbizakodott főurak szövetkeztek Giskra cseh rablóval és pártot ütöttek ellene. Mátyás azonban köztük termett és leverte őket. Giskra leverése után a törökök ellen fordult, akik ismét nyugtalanították hazánkat.

Megszervezte a híres feketesereget, amely akkor Európának a legjobb, legfegyvermezettebb hadserege volt. Ezzel a sereggel megverte a törököket Boszniában és Hercegovinában. Háborút viselt Podjebrád cseh és Kázmér lengyel király ellen is. Hadseregüket Boroszlónál megverte, kénytelenek voltak tőle békét kérni. Mátyás e békével megszerezte Morvaországot és Sziléziát.

Mátyás király híres alvezérei, Báthori erdélyi vajda és Kinizsi Pál, közben a törököket verték meg. Kinizsi molnárlegényből küzdött fel magát hadvezérré, mert kitűnt hatalmas erejével és vitézségével. A törökök Ali basa vezérlete alatt betörték Erdélybe és ott dúlni, rabolni kezdtek. Báthori azonnal értesítette Kinizsit a veszelemlről, maga pedig Kenyérmezőnél szállt szembe a törökkel. A harc már-már a pogány javára dőlt el, mert Báthori kisebb seregét a török had körülfogta, amikor megjelent segélyhadával Kinizsi és rárohant a törökökre. Kinizsi hatalmas csapásai alatt dűlt a pogány és így sikerült a törököt egyesült erővel megverni. Kinizsi a csata után eljárta a híres toborzót. Egy törököt a foga közé vett, egyet-egyet felmarkolt, így járta a győzelmi táncot.

Mátyásnak nem is akadt többé baja a törökkel, mert résen állottak hős alvezérei. Így leszámolhatott nagy ellenségével, Frigyes német császárral, akit háromszor is hódolatra és békére kényszerített, de végül megúnta az álnokságát és Ausztriát, Stájerországot, Karinthiát elfoglalva, Bécsset vette ostrom alá. Hamarosan el is foglalta és diadalmas feketeseregével bevonult a büszke városba. (1485.)

Bécs meghódítása után Mátyás oda tette át székhelyét, onnan kormányozta birodalmát és ott is halt meg. Székesfehérváron temették el az ország mélységes gyásza mellett. (1490.)

Mátyás uralkodására esik hazánk fénykora. Kifelé erő és hatalom, befelé virágzó jólét. Mint igazi nemzeti király, minden tetté-

vel nemzete javát szolgálta. Dicső emlékét a későbbi századok sem tudták elhomályosítani. Különösen a közművelődés terén tett sokat. Iskolákat, könyvtárakat alapított. Népe nagy bánatát és fájdalmát hirdette az az örök mondás, hogy „Meghalt Mátyás király, oda az igazság!”

II. Lajos (1516—1526.) és a mohácsi vész.

Mátyás király halálával a magyar nemzet hatalma, dicsősége és gazdagsága is a sírba szállt. Fiát, Korvin Jánost, a magyar főrendek nem ismerték el királynak. Olyan királyt akartak, akinek ők parancsolhatnak s választásuk a Jagelló-házból származó II. Ulászlóra esett, akinek uralkodása bajt és szomorúságot hozott nemzetünknek. Gyámoltalan uralkodása alatt lábbal tiporták a törvényt, a királyi jövedelmeket lefoglalták, a királyi kincstár üresen állott.

Szánnalmas helyzetben volt Magyarország, amidőn II. Szolimán, a törökök ifjú, nagyratörő szultánja, a török hadak élére került. A török hadak állandóan fenyegették határainkat s habár eleinte Kinizsi és Báthori fékentartották őket, később ők is tehetetlenné váltak, mert a híres feketesereg, amely zsoldot nem kapott, lassan szerteszéledt.

II. Ulászló 1516-ban meghalt. Halála után a trón tízéves fiára, II. Lajosra szállt. A gyermekkirály uralkodása nagyon szomorú korszakot jelentett hazánk történelmében. A törvényeket senki sem tisztelte, a főurak és köznemesek egymás ellen törtek, pártviszályal és gyűlölködéssel sorvasztva a nemzet erejét. A király figyelmét környezete léha szórakozásokkal elterelte az uralkodás gondjaitól. A királyi jövedelmeket nem hajtotta be senki, a kincstár mindig üres, a haza határa pedig mindig védtelen volt.

1526 tavaszán II. Szolimán elérkezettnek látta az időt Magyarország elfoglalására és óriási haddal tört be az országba. A főurak segítséget kértek a külföldi fejedelmektől, de azok is viszálykodtak s így csak a pápa küldött 50.000 aranyat. A király a kétségbeejtő helyzetben Tomori Pál kalocsai érseket bízta meg a magyar hadak fővezérletével, aki egyben vitéz katona is volt. A torzsalkodó nemességben felgyúlt a hazaszeretet lángja és a király hívó szavára összegyűltek mintegy 25.000-en. A törökök hadereje mintegy 100.000 főből és 300 ágyúból állott. Mohács alatt találkozott a két sereg,

A magyar sereget olyan harcvágy és lelkesedés szállta meg, hogy a segélyhadakat be sem várva, megrohanta a törököt. Az előhadat szét is verte, de aztán belerohant a fősereg pusztító ágyútüzébe. A török fősereg szárnyai pedig minden oldalról megrohanták a kis magyar sereget, amely másfél óra alatt majdnem teljesen megsemmisült. (1526 augusztus 29.)

24.000 magyar nemes holtteste fedte el a mohácsi síkot, ott pusztult el a nemzet díszje, virága. Elestett Tomori, elestek a püspökök és zászlósurak mind, de odaveszett a király is, aki menekülése közben lovával a megáradt Csele patakba fulladt.

A mohácsi síkságon Magyarország dicsősége és hatalma is aláhanyatlott, régi fényét az elkövetkezendő évszázadok alatt sohasem tudta visszaszerezni. A mohácsi csatavesztés szerencsétlensége nagyobb volt, mint a tatárjárás, mert most nem volt senki, aki az országot újra felépítse. Nemzetünket ebbe a nagy szerencsétlenségbe a pártoskodás, az önzés, mérhetetlen pazarlás és a szerencsétlen külpolitika sodorta.

Szolimán a mohácsi csatavesztés után Budára vonult, ahol Mátyás összes műkincseit hajóra rakva, rengeteg fogollyal és zsákmánnyal tért vissza hazájába.

Az ország kettészakadása.

A mohácsi gyásznapi után nemzetünkre szomorú megpróbáltatások vártak. Míg az ország színevirága Mohács mezején aludta örök álmát, addig a megmaradtak között ismét felütötte fejét legnagyobb ellenségünk: a széthúzás, pártoskodás. A rendek két pártra szakadtak. Az egyik párt a nemzet minden baját az idegen befolyásnak tulajdonította. Ez volt a nemzeti párt, mely Zápolyai János erdélyi vajdát akarta királynak. Az ellenpárt viszont minden reményét a hatalmas Habsburg-házba vetette s a meggyengült országot csak külföldi segítséggel tartotta védhetőnek a török hódításaitól. Ennek a pártnak Ferdinánd, a hatalmas V. Károly német császár öccse volt a jelöltje. A két párt külön-külön megválasztotta a maga jelöltjét és így az országnak egy időben két királya is volt. A versengő uralkodók fegyverrel akarták a kérdést eldönteni. Ferdinánd német segítséggel elfoglalta Budát, Zápolyai János pedig elmenekült Lengyelországba. Magával vitte azonban Martinuzzi Györgyöt, a nagyészű szerzetest, akinek a tanácsára

csatlakozott a Habsburg-ellenes szövetséghez és így elnyerte a török pártfogását. Szolimán török szultán bejött az országba, Budát elfoglalta és átadta Zápolyai Jánosnak, maga pedig nagy seregével Ferdinánd ellen indult.

Közben volt azonban Kőszeg vára, melyet a hős Jurisich Miklós védelmezett. Jurisich minden támadást visszavert, a török szultán abbahagyta az ostromot és hadaival kitakarodott az országból. (1532.)

A két király áldatlan küzdelme végre is észretérítette a hazafiakat. Belátták, hogy a „támogatók” seregei tönkreteszik az országot. Nagyváradon békét kötöttek. Mindkét király megtartotta azt az országrészt, amely éppen birtokában volt. Jánosnak Erdély, az Alföld és a Tiszántúl, Ferdinándnak a Felvidék, Dunántúl és Horvát-Szlavónia jutott. (1538.)

Zápolyai János 1540-ben meghalt. A nagyváradi béke értelmében a trón Ferdinándot illette, de Zápolyai halálos ágyán megkérte Martinuzzit, hogy újszülött kisfiát, János Zsigmondot ültessék hazánk trónjára. ✕

Buda elfoglalása és az ország szétdarabolása.

Martinuzzi György, akit közönségesen Fráter Györgynek neveztek, a nagyváradi béke alapján állt s részben a szultánnal is békében akart élni, biztosítva ezzel János Zsigmond jogait, de másrészt Ferdinándnak is biztosítani akarta a jogait. Úgyes politikával sikerült volna célját elérnie, de Ferdinánd kétszínű játéka és féktelen uralomvágyása megzavarta számításait.

Ferdinánd természetesen a nagyváradi béke alapján állott és János Zsigmond jogait nem ismerte el. Ezért Budát ostrom alá vette. Fráter György a törökök segítségét kérte. II. Szolimán hadaival meg is jelent Buda alatt és az ostromló császári hadakat elűzte. A szultán táborába kérette a kis János Zsigmondot s ez alatt a török katonák egyenként felsétáltak a várba. Mikor mintegy 3000-en együtt voltak, a meglepett várőrséget lefegyverezték és a várat hatalmukba kerítették. Ez volt 1541-ben.

Az özvegy királyné fiával János Zsigmonddal, Erdélybe ment, mert a szultán elhitette vele, hogy ő csak a vár védelméről gondoskodik és ha János Zsigmond nagykorú lesz, átadja neki Budát. Ez azonban csak hitegetés volt, mert a Duna-Tisza közét Budával

együtt a szultán magának tartotta még. János Zsigmond a Tiszántúlt és Erdélyt kapta országrészlül, míg a Dunántúl Ferdinánd uralma alatt állott. Így az ország három részre szakadt. Budán elnémultak a harangok és megkezdődött a törökök 145 éves uralma.

Fráter György, látva a szultán álnokságát, szakított törökbarát politikájával és hogy az országot megmentse, szövetkezett Ferdinánddal. Izabellát, az özvegy királynét rávette, hogy mondjon le Erdélyről Ferdinánd javára.

Ferdinánd Castaldó tábornokot teljhatalmú biztосként Erdélybe küldte, aki azt hitte, hogy Fráter György Erdélyt a törökök kezére akarja juttatni, ezért orvul megölette éppen akkor, amikor a legnagyobb szolgálatot teljesítette a magyar ügynek. Méltatlan halála igen súlyos következményekkel járt, mert Szolimán megindította a háborút hazánk ellen. Ez az időszak nemzetünk egyik legfájdalmasabb, de egyúttal egyik legdicsőségesebb kora is volt.

+ Török harcok magyar hősei.

„Vitézek mi lehet
E széles föld felett
Szebb dolog a végeknél?”

Achmed belgrádi pasa délről, Ali budai pasa pedig északról támadta meg a magyar végvárakat.

Temesvárt Losonczy István egy hónapig védte a sokszoros túlerő ellen. A török ágyúk már rommá lötték a falakat, az élelem is elfogyott, de Losonczy mégsem adta volna fel a várat, ha az idegen zsoldosok lázadása nem kényszeríti erre. Szabad elvonulást kért, de a törökök hitszegő módon lekasabolták őket. Így Temesvár és vele az egész Temesköz török kézre került. (1552.)

Szondi György Drégely sziklavárát védelmezte. Hetekig ostromolta nagy sereggel Ali a várat. Amikor elfogyott már Szondinak minden elesége és lőszere, két apródját leküldte Ali pasához, hogy viselje gondjukat nekik. Ali felszólította Szondit a vár feladására s tagadó válaszára elrendelte a rohamot. A törököknek sikerült a teljesen rommá lőtt várba behatolni. Szondi megrohanta a réseken betóduló pogányt és borzalmas tusa keletkezett köztük. Szondi sok sebből vérezve, féltérdre ereszkedve harcolt már, mikor egy ágyúgolyótól találva elesett. Ott estek el mindnyájan. Ali megbecsülte emlékét, mert hőshöz méltóan, katonai pompával temettette el.

Eger várát Dobó István védelmezte tiszta magyar őrséggel. Ali és Achmet pasák egyesült sereggel érkeztek Eger alá. Ali elbizakodottan üzente Dobónak, hogy adja fel a várat. Dobó válaszul fekete koporsót tétetett a vár falára, így jelképezve azt, hogy inkább mind meghalnak, de a várat fel nem adja. Megkezdődött erre az ostrom, mely hat héten keresztül szakadatlanul tartott. Dobók azonban résen állottak. A török ágyúk ütötte réseket éjjel betömtek és amikor felrobbant a löportorony, új puskaport készítettek.

A hatodik héten Ali és Achmet általános rohamot rendelt el. Az egész török had megrohanta a várat, mire irtózatoss küzdelem keletkezett. Láttá ezt Dobó Katica, a hős Dobó leánya, maga is a várfalakra sietett és a többi asszonnyal, leánnyal együtt forró szurokkal locsolták a pogányt. Nem is birta a török megvívni Egert! Szégyenszemre kénytelen volt a vár alól eltakarodni. Dobó Katica és a többi egri nők méltóak arra, hogy emléküket az utókor megörökítse. (1552.)

Nemzetünk egyik legnagyobb hőse Zrínyi Miklós volt, aki Szigetvárat védelmezte II. Szolimán ellen. Az öregedő szultán hadjáratot indított Habsburg Miksa ellen. Szigetváron át Bécsbe akart jutni, ostromolni kezdte tehát a fontos fekvésű várat. Zrínyi 2500 halálraszánt magyarját megeskette, hogy mindhalálig kitartanak. Heteken át folyt az elkeseredett ostrom. Égett már a vár és csak egy torony állt, mire Zrínyi a vár udvarára hordatta és felgyújtatta mindenét. Maga pedig felöltözött a legszebb ruhájába, mindegyik zsebébe 100—100 aranyat tett, elsüttette a legnagyobb ágyúját és megmaradt 300 vitézével kirohant a várból. Véres, rövid küzdelemben elestek mind egy szálíg Istenükért és Hazájukért. A töröknek is vagy 30.000 katonája maradt halva. Szolimán azonban nem örülhetett a győzelemnek, mert a hosszú ostrom sok sikertelensége miatt gutaütésben meghalt. A rettegett Szolimán halála megállította a törökök terjeszkedését. Az új szultán Miksa magyar királlyal békét kötött.

+ Báthori István. (1571—1576.)

Erdély fejedelme, János Zsigmond, 1571-ben meghalt. Utódja nem volt és így a fejedelmi székben Báthori István követte, aki a török szultánnal és Miksával is békében élt. Báthori minden munkáját népe boldogítására szentelte. Alatta Erdély teljes vallás-szabadságot élvezett, hitéért senkit sem üldöztek, habár Európában

állandó vallásküzdelmek voltak. Helyreállította a fejedelmi tekintélyt, a békétlenkedő elemeket megfékezte s rendbehozta a pénz- és hadügyet. Lengyelország megválasztotta királyának s mint lengyel király is fényt és dicsőséget hozott új hazájának, megbecsülést és tiszteletet pedig magyar nemzetének. 1576-ban foglalta el a lengyel trónt s attól kezdve hazájától távol volt.

+ Bocskai István szabadságharca. (1605—1606.)

Miksa király ugyan az új szultánnal békét kötött, de nem volt köszönet benne. A török nem mulasztotta el az alkalmat, hogy állandó betöréseivel a hódolt területet növelje. A törökök állandó rablóportyázásai mérhetetlen károkat okoztak a magyarságnak. A falvakat felperzselték, a lakosságot legyilkolták, vagy fogságba hurcolták. Erdélyben sem voltak jobbak az állapotok. Itt a nagy Báthori halála után egy állhatatlan természetű és zsarnoki hajlamú ember, Báthori Zsigmond került a fejedelmi székbe.

A török szultán közben megüzente a háborút. A török hadakat Báthori többször megverte, végül is a szultán maga állt nagy serege élére és betört Erdélybe. A királyi csapatokkal egyesült magyar hadak Mezőkeresztesnél találkoztak a szultán csapataival. A csatát a törökök nyerték meg. A török szultán győzelme után hadaival elvonult.

Zsigmond szeszélyes uralkodása egyik szerencsétlenséget a másik után zúdította Erdélyre. Leköszönt a fejedelemségről és átadta Erdélyt Habsburg Rudolf királyunknak. Később azonban megbánta ezt és visszatért Erdélybe.

Az udvari párt, hogy Zsigmondot trónjától megfossza, Básta György császári tábornokot nagy sereggel küldötte Erdélybe. Zsigmond megütközött Básta seregével, de Nagyporoszlónál csatát vesztett. Erdélyben ezután rémuralom kezdődött. Básta, ez az emberbőrbe bújt tigris, ezrével végeztette ki az erdélyieket, jószágokat elkoboztatta és a népet halálra gyötörte.

Az állapotok Magyarországon sem voltak jobbak. A vallás-üldözés a legnagyobb kegyetlenséggel folyt. A gazdagabb főurak ellen koholt hazaárulási pereket indítottak, hogy vagyonukat elrabolhassák. A nemzet némán tűrte sorsát, várta a jobb időt, várta, hogy az ország sokat hányt-vetett hajóját végre olyan kormányos vegye a kezébe, aki biztos révbe vezeti.

Az elkeseredett nemzet ügyét Bocskai István, egy erdélyi protestáns főúr vette a kezébe. Fegyveres felkelést szervezett, melynek célja a vallásszabadság teljes biztosítása, az ország alkotmányának és szabadságának a visszaszerzése volt.

Lelkes hadaival csodát művelt. A császári hadakat külön-külön megverte, a Felvidék is csakhamar a hatalmába került. Az erdélyi rendek fejedelmükké választották, majd a szerencsi országgyűlésen egész Magyarország fejedelmévé kiáltották ki. A fejedelem hadai egész Dunántúlt elfoglalták és már Bécsset fenyegették, amikor a megrémült Rudolf békét kért. Bocskai Rudolffal Bécsben 1606-ban békét kötött, majd még ez évben békét kötött a török szultánnal is. A szegény, agyoncsigázott nemzet végre fellélegzett. A dicső fejedelem azonban nem sokáig élvezhette munkájának jutalmát, mert nemsokára ezután meghalt. (1606.)

+ Bethlen Gábor. (1613—1629.)

Erdély fejedelmi székén Bocskai Istvánt Rákóczi Zsigmond követte, akinek két évi uralkodása után Báthori Gábor, majd 1613-tól Bethlen Gábor uralkodott. Kormányzása alatt Erdély virágzó, boldog volt. Hatalmassá tette az országot, mert népének sorsát szíven viselte. A tudomány és művészet terén különösen sokat tett.

Mikor Bethlen hírül vette a cseh forradalom kitörését, azonnal szövetséget kötött a cseh és osztrák rendekkel, jól tudva, hogy ha Ferdinánd leveri a protestánsokat, utána hazánkra és Erdélyre kerül a sor. Aggodalma nem is volt alaptalan, mert a hazafiak és protestánsok üldözése hazánkban is megkezdődött. Az elnyomatás nagy elkeseredést szült s Bethlen, hogy nemzetének szabadságát kivívja, fegyverre szólította a népet. Először a Felvidéket, majd a Dunántúlt hódította meg s zászlói csakhamar diadalmasan lobogtak az egész országban. Bethlen már Bécs ostromára készült, mire Ferdinánd fegyverszünetet, majd 1622-ben békét kért. A békében Ferdinánd elismerte Bethlen fejedelemségét, a sérelmeket megszüntette és a protestánsok szabad vallásgyakorlatát biztosította.

A nagy fejedelem 1629-ben halt meg. ✕

Buda visszafoglalása. (1686.)

II. Ferdinánd halála után III. Ferdinánd, majd I. Lipót következett a trónon. I. Lipót uralkodásának az ideje történelmünk sötét korszaka volt. Lipót hazánkat teljesen kiszolgáltatta a török pusztításnak. A protestáns felekezetek szabad vallásgyakorlatát megszüntette. A sok sérelem miatt az elkeseredés nőttön-nőtt.

Thököly Imre, Erdély fejedelme, azt tűzte ki élete céljának, hogy hazánkat az osztrák zsarnokság alól felszabadítsa. 1678-ban elindult lelkes kuruc seregével hazájának és vallásának védelmére. Hogy célját elérje, szövetekezett a törökökkel. Útja diadalmenet volt, a Felvidék és Dunántúl nagyrésze csakhamar a kezébe került. A nemzet ügyét mégsem tudta diadalra juttatni, mert pártfogójának, a török szultánnak a seregét Bécs mellett vereség érte. Lipót fővezére, Lotharingiai Károly és szövetségese, Szobieszký János lengyel király teljesen megsemmisítették az ostromló török hadat. A török had vezére Thökölyt okolta a kudarcért és ezért elfogatta. Erre a Thököly táborában lévő kurucok is elpártoltak a törököktől és a császár táborába mentek.

Az egyesült keresztény hadak Lotharingiai Károly és Miksa bajor herceg vezérletével Budát vették ostrom alá, melyet az ősz Abdi pasa védett 15.000 emberével. A keresztény seregben harcolt a kuruc sereg jórésze is, Petneházy Dávid ezredessel az élén, aki elsőnek tűzte ki a magyar zászlót a félhold helyére. Ezzel Buda vára a 150 évig tartó keserves török járom alól felszabadult. ✕

II. Rákóczi Ferenc szabadságharca. (1703—1711.)

Lipót császár elbizakodva a törökök ellen elért sikereitől, a gyűlölt magyarokat mégjobban sanyargatta. A halálig kintzott nemzet zászlóját II. Rákóczi Ferenc vette a kezébe, aki atyai ágon erdélyi fejedelmi családból, anyai ágon pedig a híres Zrínyi nemzetségből származott. Lángoló hazaszeretete csodákat művelt. A nép ezrével tódult zászlaja alá és csakhamar együtt volt a kuruc sereg. Híres vezérei: Bercsényi, Bezerédi, Károlyi, Vak Bottyán, Ocskay és Béri Balogh Ádám egyik győzelmet a másik után aratták s az ország legnagyobb része csakhamar a kurucok kezébe került.

Lipót most már békéért könyörgött, de Rákóczi okulva a sok szégesen, biztosítékot kívánt.

Lipót császár közben meghalt. Gyászos emléke még századok múlva is kísértett a nemzet lelkében. Utána I. József következett a trónon. Rákóczi Józseffel se tudott békét kötni, mert Erdély függetlenségéről nem akart lemondani. Újult erővel indult meg a harc. Rákóczi egyik győzelmét a másik után aratta s az ónodi országgyűlésen a Habsburg-házat trónvesztettnek nyilvánította.

Szerencsecsillaga azonban hanyatlani kezdett. Jeles hadvezérei közül többen meghaltak, mások — Ocskay és Bezerédi — árulókká lettek. Trencsénél csatát veszített s ez a szabadságharc végét is jelentette.

Rákóczi Lengyelországba menekült, hogy onnan segítséget hozva, folytathassa a küzdelmet. Távollétében fővezére, Károlyi, Szatmáron békét kötött a császári sereg fővezérével, Pálffy Jánossal. (1711.) Rákóczi azonban a békét nem fogadta el, hanem kibújdosott az országból. Rodostóban (Kis-Ázsia) telepedett le, ahová hű kamarása, Mikes Kelemen is követte. Rodostóban élt haláláig. (1735.) Hamvait hazahozták s a kassai székesegyházban helyezték örök nyugalomba, ahol már ismét magyar földben alussza örök álmát. Nemzetünk legönzetlenebb hazafija volt. Feláldozta mindenét, családi boldogságát és országot érő vagyonát.

III. Károly (1711—1740.) és a ^{leányági örökösödés} pragmatika szankció.

A Szatmáron megkötött békét már nem József, hanem öccse, Károly szentesítette, mert József 1711-ben meghalt. Megkoronázása után azonnal országgyűlést hívott össze, melyben esküvel ígérte meg, hogy Magyarországot saját törvényei szerint fogja kormányozni. A nemzet és királya között tehát a béke ismét helyreállt és a sok küzdelem után megkezdődhetett az áldásos munka és békés fejlődés.

III. Károly rendezte a hadügyeket. Uralkodásának idejére esik a törökök magyarországi uralmának teljes megszűnése. Kiváló hadvezére, Savoyai Jenő herceg, Péterváradnál fényes győzelmet aratott a törökön s az most már végleg kiszorult hazánkból. (1718.)

A királynak fia nem volt. Utolsó férfisarja volt a Habsburgoknak és azt akarta, hogy trónját leánya: Mária Terézia örökölje.

Fáradozásait siker koronázta, mert a magyar rendek elfogadták a pragmatika szankciót, mely szerint Ausztria és Magyarország elválaszthatatlan államszövetséget alkotnak, a magyar nemzet elismeri a Habsburg-ház leányágának örökösödési jogát, ezzel szemben Magyarország szabad és független állam, melyet csak saját törvényei szerint szabad kormányozni.

Károly király ezt a törvényt a külfölddel is elismertette és ezzel leányának trónját biztosította.

Mária Terézia. (1740—1780.)

III. Károly halála után a külföldi fejedelmek a Károlynak tett ígéretüket megszegték. Mária Teréziát nem ismerték el uralkodónak. Azt hitték, hogy a királynővel könnyen elbánnak s ezért birodalmát minden oldalról megtámadták.

Mária Terézia a veszedelem hírére Pozsonyban országgyűlést hívott össze. Itt a magyar nemzet segítségét kérte trónja megmentésére. A lovagias magyar rendek szívvel-lélekkel felajánlották segítségüket és kardjukat kirántva így kiáltottak fel: „Életünket és vérünket királynőnkért, Mária Teréziáért!” Lelkes elhatározásukat tett követte. A magyar hadak a hét évig tartó háborúban visszacserezték az elrabolt tartományokat, csupán Szilézia felét voltak kénytelenek átengedni Nagy Frigyes porosz királynak. A magyar hadak kiváló vezérei: Hadik András és Nádasdy Ferenc, sok diadalmas csatát vívtak Nagy Frigyes poroszaival.

Hadik András hőstette a hadtörténelem legragyogóbb lapjaira tartozik. Huszárezredével átlópódozott a németek vonalán és belovagolt a sokszáz kilométerre eső német fővárosba, Berlinbe. A németektől 200.000 tallér hadisarcot vett és vakmerő huszáraival visszatért. A királynő e hőstett megjutalmazására alapította meg a legnagyobb katonai kitüntetést, a Mária Terézia rendet.

Mária Terézia uralkodása korszakalkotó fejlődést hozott hazánk történetébe. A sokat szenvedett nemzet békét és nyugodt fejlődést akart. A királynő sokat fáradozott népének boldogításán. Iskolákat építtetett. Fejlesztette az ipart és kereskedelmet. Fiumét hazánkhoz csatolta.

A nagy királynő uralkodása alatt emelkedett a jólét, de csökkent a nemzeti érzés. A magyar nemességet a királyi udvar fénye Bécsbe csábította.

Mária Terézia férje Lotharingiai Ferenc volt. Házasságukból származott József, aki anyjának 1780-ban bekövetkezett halála után II. József néven követte a trónon.

Gróf Széchenyi István.

Gróf Széchenyi István résztvett a napoleoni háborúkban és mint huszárkapitány különösen a lipcei csatában tüntette ki magát.

Beutazta egész Európát és mikor hazajött, elszomorodva látta, hogy sokat vérzett hazánk mennyire elmaradt műveltség és fejlődés tekintetében a nyugati országoktól. Ezért elhatározta, hogy felrázza nemzetét kábultságából, hogy gazdaggá és művelté tegye.

A napoleoni háborúk után megint szomorú napok virradtak hazánkra. Akkori uralkodónknak, Ferenc császárnak a mindenható minisztere, Metternich Kelemen herceg be akarta olvasztani hazánkat is a többi osztrák tartomány közé. Terve bizonyára sikerült is volna, ha az országnak nem lettek volna oly kiváló hazafiai, mint abban az időben. Kortársai és barátai: Báró Wesselényi Miklós, Berzsényi Dániel, Kazinczy Ferenc, Kisfaludy Sándor és Károly, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály és még számosan a nagy költők és hazafiak közül lelkes irodalmi tevékenységükkel a nemzet élére állottak és a magyar szó és betű erejével küzdöttek az új Magyarorszáért.

Széchenyi István a Magyar Tudományos Akadémia megalapítására birtokainak egyévi jövedelmét, 60.000 forintot ajánlott fel. Példáját sokan követték s lelkes főuraink a szükséges összeget azonnal előteremtették.

Széchenyi István hazánkat művelté és gazdaggá akarta tenni, azt tartva, hogy a gazdagság meghozza a politikai szabadságot és függetlenséget is. Célja eléréséért önfeláldozóan dolgozott s munkájának meg is lett az eredménye. Ő indította meg Bécs és Pest között a gőzhajóforgalmat, ő kezdte meg a Vaskapu szabályozását, az ő nevéhez fűződik a Tisza szabályozása, a Nemzeti Színház és a Lánchíd gyönyörű alkotása, ő alapította meg a Lóverseny Egyletet, mellyel a magyar lótenyésztésnek tett elvülhetetlen szolgálatot.

Széchenyi lánglelkű hazafiságával, áldozatkészsége és alkotásai révén méltán érdemelte meg a „legnagyobb magyar” nevet.

21. Az 1848—49. évi szabadságharc.

Ferenc császár halála után V. Ferdinánd került a trónra. Trónralépése után hazánk korszakalkotó fejlődése tovább tartott. A hazafias mozgalomnak Kossuth Lajos állt az élére. Kossuth Lajos Pestmegye követe volt az országgyűlésen, gyújtóhangú beszédeire az egész ország hallgatott.

A Bécsben kitört forradalom hírére nálunk is megmozdult az ország. A pesti ifjúság: Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasvári Pál, Irinyi Dániel és sok buzgó hazafi vezérletével 1848 március 15-én népgyűlést tartott, ahol nagy költőnk, Petőfi Sándor, elszavalta a „Talpra magyar!”-t. Felszabadították a sajtót és a nemzet kívánságát 12 pontban foglalták össze. Az országgyűlés ennek megfelelőleg törvényjavaslatot dolgozott ki, melyet szentesítés végett V. Ferdinánd elé terjesztettek. A király törvényeinket szentesítette és az első felelős magyar minisztériumot kinevezte, melynek elnöke: gróf Batthyány Lajos lett.

A bécsi udvari párt (kamarilla) azonban megsokallta szabadságunkat és nemzetiségeinket ellenünk úszította. A szerbek, románok, horvátok és tótok egy része a magyarságot öldösní kezdte. A magyar kormány e veszedelem láttára az országgyűléssel 200.000 katonát és 42.000.000 forintot szavaztatott meg.

A bécsi kamarilla azonban rávette a királyt védelmi törvényeink szentesítésének a megtagadására. A király Jellasics horvát bánt küldte hazánkra, aki 36.000 fős seregével betört a Dunántúlra. Kossuth megalakította a Honvédelmi Bizottmányt és a honvéd sereg megszervezéséhez fogott. Bejárta az Alföld vidékét és minden városban fegyverre szólította a polgárságot.

Izzó, lelkesítő szavára ezrével gyűlt a honvéd és csakhamar 100.000 honvéd állt fegyverben az ország védelmére. Jellasics seregét szétverték, maga Jellasics is futva menekült Bécsbe. A bécsi udvar ekkor Windischgrätz herceget hatalmas hadsereggel küldte a honvéd sereg leverésére.

A diadalmas honvéd seregek azonban Görgey Artur tábornok vezérletével az osztrák seregeket sorra verték. A hatvani, váci, isaszegi, bicskei és komáromi csatákban az osztrák seregek csatát vesztek. Szolnokot Damjanich tábornok híres vörössapkás zászlóalja tisztította meg az ellenségtől.

Erdélyben a lengyel Bem József, katonáinak nyelvén „Bem

apó" sorra verte az osztrák csapatokat és aratta legszebb győzelmeit a piski és nagyszabonyi csatákban.

Honvédeink az osztrák hadakat kiveték az országból, majd Görgey Buda várát vette ostrom alá, amelyet Hentzi osztrák tábornok védelmezett. Honvédeink halálmegvető bátorsággal harcoltak, Buda is magyar kézbe került.

A bécsi udvar az oroszokat hívta segítségül. Paskiewics orosz herceg vezérlete alatt 200.000 fős hatalmas orosz sereg támadta meg hazánkat. A fáradt honvéd seregek még az oroszok is több diadalt arattak, de a túlerő legyőzte őket. Segesvárnál Bem csatát vesztett, ahol Petőfi Sándor is hősi halált halt. Ezután a világosi fegyverletétel következett. Görgey nem akarta a drága magyar vért tovább ontani, mert a küzdelem céltalan lett volna, ezért Rüdiger orosz tábornok előtt letétette a fegyvert. Dicsőséges szabadságharcunk ezzel végetért, hogy helyét átadja az elnyomás keserves időszakának.

22 I. Ferenc József. (1848—1916.) Az önkényuralom. A kiegyezés.

A szabadságharc leveretése után nemzetünkre nehéz megpróbáltatások vártak. Kossuth Lajos, hogy a Kamarilla bosszújától megmeneküljön, Olaszországba ment. Turinban telepedett le, ott élt önkéntes száműzetésben haláláig.

A betegeskedő V. Ferdinánd még 1848-ban lemondott. A trónon az akkor 19 éves Ferenc József követte. Ferenc József fiatalságát környezete kihasználva, kegyetlen megtorlással élt a szabadságharcban résztvevő magyar hazafiakkal szemben. A legtöbbjét kivégezték, vagy bebörtönözték.

Batthyány Lajos grófot Pesten, 13 honvéd tábornokunkat pedig Aradon végezték ki. Az aradi tizenhárom: Aulich Lajos, Damjanich János, Dessewffy Arisztid, Kiss Ernő, Knézich Károly, Lahner György, Lázár Vilmos, Leiningen Károly, Nagy Sándor, Pöltenberg Ernő, Schweidel József, Török Ignác és gróf Vécsey Károly. A magyar nemzet mélységes gyásza követte halálukat s míg e hazának egy magyarja is lesz, emléküket nem fogja elfelejteni.

A bécsi udvar elvette alkotmányunkat és hazánkat az osztrák birodalomba bekebelezte. Az ország némán tűrte sorsát, de hitt a jobb jövőben, melynek el kellett jönnie. E reményében nem is csalat-

kozott. Az isteni gondviselés segítségül küldte királyunk halhatatlan emlékü feleségét, Erzsébet királynét, aki látva a magyarok sok szenvedését, az uralkodó szívét felénk fordította. Munkájában támogatta akkori politikai életünknek kiváló vezére: Deák Ferenc is.

Az osztrák birodalmat ért sok csapás után belátta uralkodónk, hogy a magyar nemzet támogatására csak akkor számíthat, ha az országot szabaddá teszi. Hallgatott tehát Deák Ferenc bölcs tanácsára és kibékült nemzetünkkel. 1867-ben visszaadta hazánk alkotmányát és függetlenségét, majd megkoronáztatta magát. A kiegyezés Deák Ferenc műve volt, aki ezért méltán megérdemelte „a haza bölcse” elnevezést.

I. Ferenc József ezután még hosszú ideig uralkodott. Népei a béke áldásos idejében éltek, hazánk pedig a nyugodt fejlődés korszakába lépett. A világháború közepén, 1916-ban halt meg.

23 + A világháború. (1914—1918.)

A világháború kitörése előtt az európai nagyhatalmak két hatalmi csoportra tagozódtak. Az egyik csoportot a hármasszövetség: Németország, Ausztria-Magyarország (osztrák-magyar monarchia) és Olaszország, a másikat pedig az entente (olv. ántánt): Angolország, Franciaország és Oroszország alkották.

A világháborút megoldhatatlan érdekellentétek robbantották ki. 1870—71-ben Németország megverte Franciaországot és elszakította tőle Elzász-Lotharingiát, ezt akarta Franciaország visszaszerezni. Anglia pedig féltékeny volt Németországra azért, mert a német ipar és kereskedelem hatalmas versenytársat jelentett Anglia számára és komolyan veszélyeztette Anglia világhatalmi törekvéseit. Ausztria-Magyarország balkáni terjeszkedése, Bosznia-Hercegovina megszállásával, Oroszországot tette ellenséggé.

A világháború kitörésének közvetlen oka trónörökösünknek, Ferenc Ferdinándnak Sarajevóban történt meggyilkolása volt (1914 június 28.) Szerbia Oroszország biztatására az elégtételadást megtagadta, mire az osztrák-magyar monarchia gróf Tisza István miniszterelnökünk akarata ellenére Szerbiának megüzente a háborút. Oroszország Szerbia megsegítésére mozgósított, ezt követte Németország hasonló intézkedése. Egymásután üzentek hadat Franciaország, Belgium, Anglia, majd később Olaszország, Románia,

Japán, Portugália, Montenegró, Görögország és Amerika. Németországhoz és az osztrák-magyar monarchiához csak Törökország és Bulgária csatlakozott.

A központi hatalmak a világtörténelemben páratlan hősiességgel és kitartással küzdöttek a nagy világszövetség ellen. Csapataink mélyen benyomultak Franciaország, Olaszország és Oroszország területére, elfoglalták Belgiumot, Szerbiát, Montenegrót és Romániát. A magyar katona a négyéves hősi küzdelemben a harcterek minden táján dicsőséget szerzett a magyar névnek.

Az oroszok hatalmas erővel 1914 telén betörték hazánkba, de a véres kárpáti harcokban kivertük őket. Az olaszok támadásait 11 véres isonzói csatában megállítottuk, majd mi mentünk át támadásba és Felsőolaszország nagyrészét elfoglaltuk. 1916-ban Románia hátbatámadott bennünket és váratlanul betört Erdélybe. A magyar és német csapatok azonban néhány hét alatt kiverték őket, sőt Románia nagy részét a fővárossal együtt elfoglalták.

A négyévig tartó háború nemcsak katonáinktól követelt meg mérhetetlen áldozatokat, hanem a hátszág lakosságára is hatalmas terhet jelentett. A központi hatalmak helyzete az ostromlott várhoz hasonlított. Minden oldalról ellenséges államok vettek körül bennünket, elvágván minden nyersanyagforrást és utánpótlást. Németország és Ausztria lakosságát is jórészt nekünk kellett élelmezniük, emiatt az adagok egyre szűkültek, az elégtelenség pedig egyre nagyobb lett. Az elégtelenséget fokozta a zsidóság irányítása alatt álló politikai propaganda.

Nagyrészt ennek eredménye volt, hogy a bolgár védelem összeomlott, a németek Franciaországban a kezdeményezést már nem tudták magukhoz ragadni. Ugyanekkor Olaszországban összeroppan a magyar-osztrák arcvonala és kénytelenek voltunk fegyverszünetet kérni az olaszoktól. *a béke érdekében a falvakban volt*

Mr. Trianon. N. Verszaj. Bulgár. Nőj. Török. Izaj. meghátr.

A forradalmak. (1918—1919.)

A háború elvesztésének hírére Berlinben, Bécsben és Budapesten kitört a forradalom. Hazánk erőskezű vezető politikusát, gróf Tisza Istvánt, meggyilkolták, a külföldre menekült IV. Károly királyt lemondásra kényszerítették. Magyarország gróf Károlyi Mihály, minden képesség és rátermettség nélküli politikus elnökelete alatt köztársaság lett.

Tetézte a bajokat, hogy amikor a magyar katonákra a legnagyobb szükség lett volna, a köztársaság hadügyminisztere a harcterekről visszaözlő katonaságnak kiadta a hirhedt jelszót: „Nem akarok katonát látni!” A hadsereg szétszéledt és a védtelen országba a románok, csehek és szerbek ellenállás nélkül vonultak be. Az erdélyi románok kimondották csatlakozásukat Romániához, a Felvidéket a csehek, míg a Délvidéket a szerbek szállották meg.

A zűrzavarban a vezetést csakhamar az Oroszországból hazakerült bolsevisták ragadták magukhoz, akik 1919 március 21-én kikiáltották a proletárdiktatúrát és megalakították a tanácsköztársaságot. Véres uralmuk 4 és fél hónapig tartott. A vörös uralom alatt hihetetlen nyomor és szenvedés zúdult az országra. Megszűnt a magántulajdon, a hadseregben a fegyelmet végleg aláásták. Elvették a földművestől az élelmicikkeket, elvették a földet, a gyárakat, emiatt megszűnt a munka, mert nem volt, aki dolgozott volna. Az elégedetlenség elfojtására terrorcsapatok járták a vidéket, akik az ártatlan magyarok százait végezték ki, vagy hurcolták börtönbe.

A román csapatok a vöröshadsereget a Tiszánál megverték és akadálytalanul vonultak be a védtelen Budapestre. Megszállották az ország nagy részét, majd 3 és fél hónapi itt tartózkodás után rabolva és fosztogatva kitakarodtak.

A bolsevista uralom és román megszállás súlyos napjaiban a nemzeti megújulás Szegedről indult ki, Kormányzó Urunk vezetése alatt az üldözött magyar hazafiak itt gyülekeztek. Megszervezték a nemzeti hadsereget, melynek fővezére nagybányai Horthy Miklós altengernagy, az otrantói csata hőse lett. Vezérlete alatt a nemzeti hadsereg 1919 november 16-án bevonult Budapestre s a sokat szenvedett magyar főváros mámoros örömmel fogadta. Nem sokkal ezután, 1920 március 1-én, a nemzetgyűlés Magyarország Kormányzójává választotta meg. *f*

A trianoni béke.

Az elvakult győzőknek nem az volt a céljuk, hogy igazságos békeszerződésekkel megnyugvást hozzanak Európa sokat szenvedett népeire, hanem a vesztes hatalmaktól igazságtalanul elrabolt országrészek és gyarmatok megtartására hozták békeparancsaikat. Ezzel bennünket sujtottak legjobban, mert a győzelem mámorában

tobzódó hatalmak nem hallgatva az észszerűség és igazságosság szavára, hazánk területéből kielégítették kapzsi szomszédjainkat, olyan területeket juttatva nekik, melyekhez történelmi és más szempontokból sem volt jussuk.

1920 június 4-én a magyar kormány megbízottái kénytelenek voltak az igazságtalan és megalázó békefeltételeket aláírni. Hiába volt a békeküldöttség vezetőjének, gróf Apponyi Albertnak, megdöbbent erejű beszéde, a legmeggyőzőbb érvek is süket fülekre találtak.

A trianoni békeparanccsal halálra akarták ítélni ezt a Nyugat védelmében oly sokat szenvedett nemzetet. Elvették hazánk területének kétharmadrészét. A Felvidéket egészen a Dunáig Csehország kapta, Erdély a Tiszántúl nagy részével Romániának jutott, míg a Délvidéket Horvát-Szlavonországgal együtt Szerbiának ítélték.

Elvesztettük az aranyat és ezüstöt tartalmazó bányáinkat, elvették sóbányáinkat, szénünknek nagy részét, az erdélyi földgázforrásokat, hatalmas erdőségeinket a Felvidéken és Erdélyben. Elrabolták gyáraink nagy részét, megbénítva ezzel iparunkat.

A Kárpátok-koszorúzza ezeréves történelmi határainkat lerombolták, megfosztva ezzel bennünket természetes védelmi vonalunktól. A magyar hadsereg létszámát 35.000 fős zsoldos hadseregben állapították meg. Még a levegőt sem használhattuk szabadon, mert megtiltották, hogy hadirepülőgépeket tarthassunk.

Az entente hatalmak azzal ámítottak bennünket, hogy a mi leszerelésünk után ők is le fognak szerelni. Igéretüket azonban soha nem tartották be, sőt szomszédainkkal együtt soha nem látott lázas fegyverkezésbe kezdtek, mintha csak érezték volna, hogy a jogtalan és igazságtalan békeszerződések meg fogják bosszulni magukat.

★ Győz a magyar igazság!

Az igazságtalan békeszerződések az örök elégedetlenséget hintették el Európa népeinek nagy részénél. A nyertesek minden mesterkedése arra irányult, hogy az igazságtalanul megszerzett zsákmányt megtarthassák. Ezért alkották meg ellenünk az ú. n. kisantantot, amely Csehországból, Romániából és Jugoszláviából állott. Ezek állig felfegyverkezett hadseregekkel vettek körül bennünket, hogy minden megmozdulásunkat megghiúsíthassák. Olasz-

ország is megcsaltnak érezte magát, mert a békeszerződésekben sem gyarmati, sem egyéb területi igényeit nem teljesítették. Olaszország hatalmas vezére, Mussolini, a legigazibb barátunk lett, felismerte a bennünket ért bűnös igazságtalanságot és a legelső volt, aki hirdette, hogy „a békeszerződés nem lehet sírbolt egy nemzet számára”. Baráti szerződést kötött velünk, majd a közös küzdelem összehozta Németország vezérével, Hitler Adolffal.

1939-ben Németország a népek önrendelkezési jogát gyakorlatilag is megvalósította, mert a cseh rabigában szenvedő 3 és fél millió szudetanémetet visszacsatolta Németországhoz. Törekvéseit békés úton érte el és Európa népei már azt hitték, hogy a kölcsönös megértés jegyében újjáalakítják Európát és megszüntetik az igazságtalan Páris-környéki békeszerződéseket. Ezt követőleg a bécsi döntés visszahozta a Felvidék 12.000 km²-nyi területét, Kassa, Ungvár, Munkács, Beregszász, Rozsnyó, Losonc, Rimaszombat, Érsekújvár, Léva, Komárom és Ipolyság színmagyar városaival.

Franciaország és Anglia azonban, mikor Németország vissza akarta csatolni a tőle jogtalanul elvett szín-német Danzigot, megüzenték Németországnak a háborút. Ezzel megindult az újabb nagy mérkőzés, melyet azonban Németország más feltételek mellett vív meg, mint az előző háborút.

Németország és Olaszország nagy küzdelmükben sem feledkeztek meg rólunk, mert 1940 nyarán újabb bécsi döntéssel békés úton nekünk ítélték az elszakított Erdélynek majdnem a felét. Vissza került Kolozsvár, Nagyvárad, a teljes Székelyföld, Marosvásárhely, Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Kézdivásárhely, az ettől északra elterülő keleti rész, Máramarossziget, Nagybánya, Dés, Zilah, Szamosújvár és Beszterce.

Ismét a történelmi Kárpátok övezik hazánk határát északról egészen Zágonig. A visszacsatolt terület lakossága ismét szabad. Kétévtizedes szenvedés és megaláztatás után lerázta a rablincset s most velünk együtt küzd a szebb magyar jövő reményében, mert tudja, hogy ennek el kell jönnie.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
A magyarok eredete és őshazája. Vándorlásuk	3
Hunor és Magyar mondája	4
Árpád fejedelemmé választása	5
A honfoglalás	6
A kalandozások kora	9
Szent István. (997—1038.) A kereszténység felvétele. A királyi hatalom megerősödése	10
Szent László. (1077—1095.)	12
II. Endre és az aranybulla. (1205—1235.)	13
IV. Béla és a tatárjárás. (1235—1270.)	15
IV. László. (1272—1290.) A Habsburgok uralmának megalapozása	16
Nagy Lajos. (1342—1382.)	17
I. Ulászló. (1440—1444.) Hunyadi János kormányzósága. (1444—1452.) ..	18
V. László. (1452—1457.) A nándorfehérvári diadal. (1456.)	19
Mátyás király. (1458—1490.)	20
II. Lajos (1516—1526.) és a mohácsi vész	22
Az ország kettészakadása	23
Buda elfoglalása és az ország szétدارabolása	24
Török harcok magyar hősei	25
Báthori István. (1571—1576.)	26
Bocskai István szabadságharca. (1605—1606.)	27
Bethlen Gábor. (1613—1629.)	28
Buda visszafoglalása. (1686.)	29
II. Rákóczi Ferenc szabadságharca. (1703—1711.)	29
III. Károly (1711—1740.) és a pragmatika szankció	30
Mária Terézia. (1740—1780.)	31
Gróf Széchenyi István	32
Az 1848—49. évi szabadságharc	33
I. Ferenc József. (1848—1916.) Az önkényuralom. A kiegyezés	34
A világháború. (1914—1918.)	35
A forradalmak. (1918—1919.)	36
A trianoni béke	37
Győz a magyar igazság!	38